

İlahî Maârif Mertebeleri

Üstad S. Murtaza Hüseyinî Şahrudî

Özet

Kur'an-ı Kerim'de yer alan, Hz. Musa (a.s) ile yüce Allah arasında geçen olay en etkileyici, şaşırtıcı ve ilginç Kuranî kıssalardan biridir. Hz. Musa (a.s) Allah Teâlâ'yı görmek istediğinde "*Len terani / Asla göremezsin*" ilahî nidası kendisine ulaşıyor, ama Resulüne dağa bakması emrini de veriyor. Bir anda bir şimşek çıkarıyor ve dağ paramparça oluyor. Zira Hz. Hakk'ın ansızın tecelli etmesi, Tur dağının sağlam yapısını yerle bir etmiş ve de seçkin kulu için "len terani" emrinin sebebini bu şekilde özdeşleştirerek göstermiştir.

Hz. Musa'nın (a.s) mertebesi ve konumu, böyle bir karşılığı gerektiriyordu. Oysa bütün kullar bu mertebeye sahip değillerdir. Aynı şekilde değerli İslâm peygamberi Resulullah (s.a.a) yaratılış mertebeleri arasında öyle bir mertebededir ki yüce Rab, onu miraca layık görmüş, varlığın ve kâinatın sırlarını, lâhut ile nâsüt âlemlerinin sırlarını ona açmıştır ama Kelimullah miraç makamına çıkamamıştır.

Bununla beraber Yaradan'ın nezdinde mahlûkatın mertebeleri, onların sırlara ulaşma kapasitelerini belirlemektedir. Yaratılış piramidinin tepesinde Hz. Muhammed b. Abdullah (s.a.a) ve onun Ehl-i Beyt'i (a.s) yer almaktadır. Allah onları, mahlûkat arasında sırları bilebilecek en yakın kimseler olarak seçmiştir. Yazar aşağıdaki yazıda, bu makamı masumların dilinden açıklamaya çalışmaktadır.

İlahî Maâriflerden Bazılarının Sır Olması

İlahî maâriflerin (öğreteler), başkalarına anlatılması men edilmiş olan bazı sırları ve gizleri vardır. Bu sırlar tevhid, velayet, insan ve mead ile ilgilidir. Başka bir tabirle ilahî maâriflerin muhtelif seviyeleri vardır. İnsanlar da muhtelif seviyelere sahiptirler. İlahî maârif seviyeleri, insanların muhtelif seviyeleriyle ve çeşitli tabakalarıyla uyumludur. Daha sonra söyleyeceğimiz gibi, bu maariflerden bazıları yüce makama sahip Hz. Resulullah'ın (s.a.a) mübarek varlığına ve onun temiz Ehlibeyt'ine mahsustur. Başka hiç kimse, diğer

enbiyâ ve evliyâ dahi bu makama ulaşma kabiliyetine sahip değildir. Nitekim Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

“Benim Allah ile bir vaktim vardır ki hiç kimsenin onda bir payı yoktur; ne mukarreb melekler ona ortaklar, ne de mürsel nebiler.”

Sanki bu söz, nurların ona, bedensel ve ruhsal bağlardan, hatta nübüvvetten ve risaletten soyutlandığı bir mertebede görüldüğü noktasına işaret etmektedir. Öyle bir hal ki ne mukarreb meleklerin hâline benziyor, ne de mürsel nebilerin haline. Böylece ne melekler ona ortak olabiliyorlar, ne de ilahî elçiler ona denk olabiliyorlar. Bu, nübüvvet ve risalet mertebesinden ve meleklerin yakınlığından çok ötede bir haldir. Cebrail’in hakkında şöyle söylediği bir makamdır:

“Buradan bir adım geçerse yanarım.”

Bu durumda artık Cebrail olmayacaktır. İşte o vakitte Resulullah’a (s.a.a) mahsus olan sırlar açılmaktadır ve ilahî mahlûkattan hiçbirinin onda bir payı yoktur.

Böyle bir sırrın başkalarına ifşasının ne reva, ne de mümkün olabileceği ortadadır. Kavramlara ve dile sığmadığından başkalarına anlatılamaz veya başkaları onu anlayamaz. Sırdır ve özeldir. Sır olması, anlatılamaması ve de anlaşılmasını beraberinde getirir. Bu yüzden muhtelif dinî maârif konularında, yüce mertebeli Resulullah’a (s.a.a) ve vasilerine özgü olan hakikatler ve incelikler vardır.

Emirü’l-Müminin Hz. Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Resulullah bana her birinden bin kapı açılan tam bin ilim öğretti.”

Ve yine şöyle buyurmuştur:

اندمجت علي مكنون علم لو ابهت به لا اضطربتم اضطراب الارشية في الطوي البعيدة

Aynı şekilde şöyle buyurmuştur:

“Vallahi dilersem her birinizin nereden geldiğini, nereye gittiğini ve tüm işlerinin nereye varacağını sizlere haber veririm, ama benim yüzümden Resulullah’ı (s.a.a) inkâr etmenizden korkarım.”

Bazı hakikatler var ki onları ne kimse işitmeye muktedirdir, ne de kimsenin anlamaya gücü yeter. İlahî maariflere özel sırlar olan bu hakikatler, Peygamber’in (s.a.a) Ehlibeyt’ine mahsustur, başka hiç kimsenin bunda payı ve nasibi yoktur. Bu yüzden onu saklı tutmaya çalışırlar.

Halkın çoğu bu tür ilahî sırları anlamaya uygun olmadıkları gibi, anlamaları mümkün ama zor olan maariflerden de uzak dururlar. Bu yüzden o maârifleri anlatmak da hayrete ve tereddüte düşmelerine sebep olur. Bu yüzden Peygamber (s.a.a) ailesinin dilinden bu

maârifler döküldüğünde, muhatapları tereddütle, “Acaba gaybden mi haber veriyorsun?” diye sorarlardı. Nitekim Emirü'l-Müminin hazretlerine böyle sordular. O ise şöyle buyurdu:

“Bu gayb değil, ilim sahibinden öğrendiğimdir.”

Bazı büyük âriflerin söylediklerine göre ilim sahibinden kasıt Hz. Resulullah (s.a.a) idi. Rivayetlerde evliyânın ilahî sırları ifşa etmekten sakındıklarına dair birçok örnek vardır. Bu hem bütün ilahî maârif mertebelerinin herkes için münasip ve faydalı olmadığını, hem de herkesin onu anlama yetisine sahip olmadığını gösteren bir noktadır. Ne herkesten uzak tutulabilir, ne de herkese aşikâr edilebilir. Her kişi veya grup için onlara uygun olan ölçüde beyanda bulunulmalıdır. Mevlânâ Rûmî'nin tabiriyle:

*Hepsi birden dedi: Ey kalı kırk yaran bilge
Bırak aldatmayı, bize cefâ etme*

*Hayvanın sırtına takati kadar yük koy
Zayıflara kuvveti kadar iş buyur
Her kuşun yemi kendine göredir
Her kuşun lokması incir olur mu?
Çocuğa ekme verirken süt yerine
Zavallı çocuğu ekme yüzünden ölmüş bil
Çocuk diş çıkardıktan sonra
Kendisi istek duyar ekme yemeye
Kanadı çıkmamış kuş nasıl uçar?
Yırtıcı kediye bir lokma olur
Kanat çıkarınca, kendi isteğiyle
Uçar; bakmaz iyi kötü ıslığa¹*

Bir şekilde bu konuya işaret eden rivayetlerden bazılarını muhtasar olarak değinelim:

1. Kumeyl, Emirü'l-Müminin'e (a.s) "Hakikat nedir?" diye sordu. O cevabında şöyle buyurdu:

"Senin hakikatle ne işin var?"

Yani sen kimsin ki layık olmadığın halde hakikatle ilgili soru soruyorsun?

Kumeyl: "Ben senin özel yarenlerinden ve sırrını paylaştığın dostlarından değil miyim?" diye sordu. Hz. Ali (a.s) şöyle buyurdu:

"Öylesin fakat ilim denizimizin dalgalarının neminden biraz fazlası sana ulaşır."

Evet, sen benim hususi yarenlerimdensin ama bu tür sırlara ve remizlere uygun değilsin. Zira bu tür sırların anlatılması sana zarar verir. Zira vücudunda haddinden fazlasına tahammül etme gücü yok ve bu sırlar da senin kaldırabileceğinden fazladır.

Kumeyl dedi: "Acaba senin gibi ihtiyaçları gideren, ilimleri ve hakikatleri ihata eden ve ihtiyaç sahiplerinin kapasitesini ve kabiliyetini bilen biri, ihtiyaç sahiplerini kendi hakından mahrum edip amacına ulaşmasına engel mi olacak? Allah'a and olsun ki böyle değil, sen de, senin gibiler de herkese anlayışı ve kapasitesi oranında eğitim verirsiniz."

Netice itibarıyla Kumeyl, Emirü'l-Müminin'in (a.s) özel dostlarından olmasına, gizlide, karanlıkta, gece vakti onun özel eğitimlerinden istifade etmesine rağmen, yine de özel sırlara ulaşma kabiliyetine sahip değildi. Bu yüzden Hz. Ali (a.s) bu sohbetin sonunda ona sükût etmesini ve konuşmaktan sakınmasını emretti. Çünkü söylenebilecekler söylendi ve bu da Kumeyl'in ilahî maârifleri anlama yetisinin sınırı ve sonu anlamına geliyordu. Elbette Kumeyl'in derecesine de çok az kimse ulaşabilir.

2. İmam Seccad'a (a.s) ait olan bir şiir şu şekildedir:

¹ Mevlânâ Celaleddin Rûmî, *Mesnevî*, çev. Mehmet Kanar, Ayrıntı yayınları, c. 1-2-3, İstanbul, 2013, s. 68.

اني لاكتم من علمي جواهره
 كيلا يري الحق ذو جهل فيفتنا
 و قد نقدا فيها ابو حسن
 مع الحسين و وصي قبله الحسن
 فرب جوهر علم لو ابوح به
 ل قيل لي: انت ممن يعبد الوثنا
 و لاستحل رجال مسلمون دمي
 رون اقبح ما ياتونه حسنا

Feyz-i Kâşânî *Vâfi* kitabının mukaddimesinde ve *el-Usuli'l-Aklyyye*'de nakdedilen şiirin Hz. Seccad'a (a.s) ait olduğunu söyler. Aynı şekilde muhaddis Urmevî yazdığı talika-tında bu şiirin Hz. İmam Zeyne'l-Abidin'e (a.s) ait olduğunu meşhur olduğunu söylerken *el-Gadir*'in müellifi de onun İmam Seccad'a (a.s) ait olduğunu bildirir.

“Değerli ilim cevherlerimi gizli tutuyorum. Hakikat bir nadana aşikâr olmasın ve bize asıl-masın diye. Emirü'l-Müminin, İmam Hasan ve İmam Hüseyin (a.s) bu cevhere sahip olmada benden öndeydiler. Öyle şerefli bir ilim ki onu aşikâr edecek olsam beni putperestlerden sa-yarlar. Müslümanlar kanımı dökmeyi reva bilirler çünkü en çirkin işlerini güzel görürler.”

İlimin değerli cevherlerini nadan ve kapasitesiz kişilerden saklıyor çünkü onu açığa çı-karması dert ve zahmetten başka bir şey değil, hatta ardında karışıklık ve fitne var. Ken-disinden önce Emirü'l-Müminin'in, İmam Hasan'ın ve İmam Hüseyin'in (a.s) de haber-dar olduğu ilimleri biliyor ve ifşa etmiyor. O kadar değerli ilim cevherlerine sahip ki dile getirecek olsa onu putperestlikle itham ederler. En çirkin işlerini bile güzel gören Müslü-manlar ise putperestlik ithamıyla onun kanını dökmeyi reva görürler.

3. İmam Seccad (a.s) şöyle buyurdular:

لو علم ابوذر ما في قلب سلمان لقتله و لقد آخي رسول الله صلوات الله عليه بينهما، فما
 ظنكم بسائر الخلق

“Eğer Ebuzer, Selman'ın kalbinde olanları bilseydi, kesinlikle onu öldürürdü.”

Doğrusu birbirlerine çok yakın olmaları sebebiyle Resulullah'ın (s.a.a) aralarında kar-deşlik akdi okuduğu bu iki dost ve iki kardeş, birinin (Selman) iman ve hakikat bildiğini, diğeri (Ebuzer) küfrün ve batılın kendisi bilecek kadar birbirlerinden farklı olabiliyorsa, birbirine yakın olmayan diğer insanlar nasıl olacaklardır?

4. Üveys Karanî, ilahî sırları bildiği için öyle bir liyakate ve yüceliğe ulaştı. Öyle ki Resulullah (s.a.a) onun hakkında şöyle buyurdular:

“Bana Yemen tarafından rahmânî kokular geliyor.”

Selman bu kişi hakkında kendisine sorunca şöyle buyurdu:

“Benim ümmetimde Üveys adında bir kişi vardır. Kıyamet gününde Rebia ve Murdar kabilelerinin koyunları tüyü sayısınca günahlı kişilere şefaah edecekler.”

5. Resulullah (s.a.a) şöyle buyurdu:

“Biz peygamberler topluluğuna, insanlara akıllarının alabileceği şekilde konuşmamız emredildi.”

Liyakati olmayan kişilere ilahî maârif sırlarının açılması, edebe ve şeriate aykırıdır ama liyakatli ve yetkin kişilere beyan edilmesi edebinin ta kendisidir. Nitekim şöyle söylenmiştir:

و آداب ارباب العقول لذي الهوي كآداب اهل السكر عند ذوي العقل

Yine şöyle söylenmiştir:

و من منح الجهال علماً اضاعه و من منع المستوجبين فقد ظلم

Edebiyet, maârif sırlarını öyle bir yerde açıklamayı gerektirir ki ne maârifte zulüm olsun, ne de muhataba. Onu ehil olmayanlara ve liyakatsizlere anlatmak zulümdür ve onu liyakatli olanlardan uzak tutmak da zulümdür. Bu yüzden orta yolu seçmeli ve herkese kendi kabiliyeti ölçüsünde sır verilmelidir.

İlahî Maârif Mertebeleri

Varlığın çok sayıda ve çeşitli mertebeleri olduğu gibi insanın da böyle mertebeleri vardır. Varlığın ehadiyet, vahidiyet, a'yân-ı sâbite, mutahhar ruhlar, mukaddes nefisler ve tabiat mertebeleri olduğu gibi insanın da tabiat, nefis, kalp, ruh, sır, hafi ve ahfa mertebeleri vardır. İnsanın bu zikredilen mertebelerinden her birinin, kendi kemâlleri ve gereklilikleri vardır. Öyle ki ona ulaşmazsa, kendisine layık olan kemâle ulaşmamış demektir. İnsanın en mühim veya tek mahsus kemâli marifettir. Bununla beraber insana mahsus olan marifetlerin de çeşitli mertebeleri vardır. Peygamberlerin peygamberlikle görevlendirilmeleri ve onlara vahyî maâriflerin verilmesi insanı kendine layık ve şahsına münhasır kemâle ulaştırmak için olduğuna göre ilahî maâriflerin, ister vahiy olsun ister hadis, insan varlığının mertebeleri adedince mertebeleri vardır ve onlardan her biri kendisiyle irtibatlı olan mertebeyi tekmil eder ve insanı o mertebeye ulaşmaya layık hale getirir.

İnsanlar kendi kabiliyetlerinden hangisini aktif hale getirdiklerine ve ilahî maariflerden hangi mertebeye ulaştıklarına göre sınıflandırılırlar. Bazıları tabii taraflarının diğer mertebelerine ağır basması nedeniyle tabiat ehli dirler ve bazıları nefsanî mertebelerinin tamamen zuhur etmesi sebebiyle nefis ehli dirler. Bu şekilde herkes ağır basan tarafları ve zahirdeki mertebelerine göre belli kemâller ile daha fazla uyum içerisindedirler. Bu açıdan

daha çok, varlık mertebesiyle daha fazla uyum içerisinde olan ilahî maârif mertebesine ulaşma gücüne sahiptirler.

Her ne kadar varlık mertebeleri veya ilahî maârif mertebeleri ya da insan mertebeleri yedi mertebe şeklinde şöret bulmuş ve buna dair deliller öne sürülmüşse de bu sayı sınırlama anlamına gelmemekte, aksine çokluğu göstermekte ya da beşerî kelimelerin sınırını ve bu kelimelerle ifade edilebileceği kadarını göstermektedir.

Bu yedi mertebeden her biri çok sayıda mertebe barındırır. Bunlar, avam ya da havas olan insanın betimleyebileceği ve ayrıntılarıyla tanımlayabileceği şeyler değildir. İlahî maârif mertebeleri de bu şekildedir. Bu mertebeler her ne kadar dörde, yediye veya daha fazlasına taksim edilmiş olsa da bunlarla sınırlı değildir. Bu açıdan baktığımızda, bazı rivayetlerde Allah'ın kitabının mertebeleri dört mertebe olarak geçmekte, diğer bazı rivayetlerde ise sonsuz ve derin denizlere benzetilmektedir. Bu mertebelerden her biri böyle özelliklere sahiptir. Örneğin İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Yüce Allah'ın kitabı dört şey üzeredir; ibare, işare, letaif ve hakikatler. İbareler avam içindir, işaretler havas içindir, letaifler evliyâ içindir ve hakikatler enbiyâ içindir.”

Bu hadis-i şerifte Kur'anî maârif mertebeleri dört gruba ayrılmıştır ama diğer bazı rivayetlerde, onun bazı mertebelerinin halkın ulaşamayacağı kadar derin, geniş ve dakik olduğunu söylemişlerdir. Örneğin Emirü'l-Müminin (a.s), onun sonsuz deryasından ancak bir nem kadarının – daha fazlasının değil- alınabileceğini nakletmiştir. Zira marifetin bu mertebesi, uluhî ve vücubî mertebeye mahsustur, mahlûkat ve mümkünât mertebesine değil. Daha önce değindiğimiz Muhammedî evliyanın öğretileriyle irtibatlı rivayetler ile Kur'an'ın tıynetiyi ve bâtınıyla, Peygamber'in ve ailesinin (a.s) hakikatiyle ilgili rivayetler de böyledir.

Uluhî ve vücubî mertebeye mahsus olmayanlar da bütün âlimler ve talebeler arasında müşterek değildir. Zira mahlûkat mertebesinin kendisi de birçok mertebeyi barındırır ve bu mertebelerden her biri, mahlûkatın ilahî maârif mertebelerinden bazılarında ulaşma kapasitesine sahip değildir.

Allame Tabatabâî gibi büyük âriflerin konularıyla biraz aşına olabilmek amacıyla ilim ve maârif mertebelerini şerh etmek, bu yazının asıl amacıydı ve şimdi bu konuyu işleme geçeceğiz.

**Edep,
maârif
sırlarını
öyle bir yerde
açıklamayı
gerektirir ki ne
maâriفة zulüm
olsun, ne de
muhataba. Onu
ehil olmayanlara
ve liyakatsizlere
anlatmak zulümdür
ve onu liyakati
olanlardan uzak
tutmak da
zulümdür. Bu
yüzden orta
yolu seçmeli ve
herkese kendi
kabiliyeti
ölçüsünde sır
verilmelidir.**

Daha önce de değindiğimiz gibi ilâhî maârifin birçok mertebeleri vardır. Bunların vasfedilmesi mümkün değildir ve sıradan insanın bunları ne söylemeye gücü vardır, ne de dinlemeye. Ancak:

آب دریا را اگر نتوان کشید ☪ هم به قدر معرفت باید چشید

*Deniz suyunu tamamen çekmek mümkün olmasa da
Marifet miktarınca tadına bakmak gerekir.*

Bu yüzden bu yazının kapasitesi miktarınca bu mertebelerden bazılarına değineceğiz.

Özel Ehadiyet Mertebesi

Allah Teâlâ'nın zatının birliğinin akıl, keşif ve şuhudun ötesinde olduğu gibi, onun sıfatlarından her biri de bu şekildedir. Yani onlardan her birinin, mahlûkatın kesretini ortaya çıkararak çeşitli ve sonsuz mertebeleri olsa da ve onlardan her biri o mertebelerden biriyle irtibatlıysa da bunun vücubî mertebesi, O'nun en kutsal olan zatına özeldir. Diğer bir tabirle O'nun zâtı, hakikati, ilmi, hayatı, kudreti ve diğer sıfatları ne mahlûkata atfedilebilir, ne de mahlûkat tarafından idrak edilebilir. Bu, uluhî sırrın hakikat mertebesidir ve hadis-i şerifte buna bir miktar işaret edilmiştir.

Bu mertebe, ezeli ilahî mühabbetin kendisine ulaştığı ve kimsenin açmaya gücünün yetmeyeceği bir mertebedir. Bu hakikatle halk Hak'tan ayrılır ve farklılaşır. Bu mertebe yaratılan herkese ve herşeye gizli ve örtülüdür. Ancak mahlûkat tarafı rabbanî tarafta tamamen yok olanlar istisna, o zaman durum değişir. Onunla Allah Teâlâ arasında bir fark kalmaz, fena makamına ve hakiki mahva erişir.

Bu durumda bütün pak ve mukaddes Allah velilerinin tabiriyle, ikisi arasında bir fark olmadığı söylenebilir. İkilik olmadığından bir fark da olmaz. O Hazret Recep ayının amelleriyle ilgili yazısında şöyle buyurdu:

“... لا فرق بينك و بينهم الا انهم عبادك...”

Her halükârda ilmin bir mertebesi vardır ki Allah Teâlâ'nın kutsal zatına mahsustur ve mahlûkat hiçbir şekilde ona ortak değildir.

Peygamber'e ve Ehlibeyt'ine Özgü Mertebe

Yaratılışın ve mümkünatın ilk mertebesi, Peygamber ve Ehlibeyt'inin hakikati ve varlığının nuru olduğu gibi, ilim ve marifet mertebesiyle onun ilk belirlediği ve nüzul ettiği mertebe de onlara aittir.

Birçok rivayete göre Peygamber'in ve Ehlibeyt'inin yaratılışı, yaratılışın ilk mertebesidir. Vasita olmadan, doğrudan Allah Teâlâ tarafından yaratılmışlardır. Örneğin Emirü'l-Müminin (a.s) şöyle buyurmuştur:

“Allah önce bizi yarattı, sonra diğer insanları.”

Hız. Mehdi (a.f) de şöyle buyurmuştur:

“Allah bizi yarattı, sonra mahlûkatı yarattı.”

İletin malule önceliği hükmüne göre ve onların diğer yaratılmışlara illiyeti sebebiyle bütün mahlûkatın önündedirler ve diğer bütün varlıklar istisnasız onlardan sonradırlar. Öyleyse onların varlık mertebesinde hiçbir varlık yoktu. Bu açıdan ilimde, diğer varlıkların önünde bir mertebe onlara mahsustur. Başka kimsenin onda payı ve nasibi yoktur. Ebu Sâmit İmam Ca’fer Sâdık’tan (a.s) şöyle nakletmiştir:

Ebu Abdullah’ın (a.s) şöyle söylediğini işittim:

ان حدیثنا ما لا یحتمله ملك مقرب و لا نبی مرسل و لا عبد مؤمن قلت: فمن یحتمله؟
قال: نحن نحتمله

Muhammed b. Senan da İmam Ca’fer Sâdık’tan (a.s) şöyle nakletmiştir:

“Melekler iki grupturlar; mukarreb ve mukarreb olmayan. Peygamberler de iki grupturlar; risalet sahibi peygamberler, risalet sahibi olmayan peygamberler. Müminler de iki grupturlar; kalplerini sınananlar, kalplerini sınamayanlar.”

Masumların (a.s) yüce kelimalarında kısaca bahsedilen bu ikili gruplardan her biri, kendilerine has yerlere sahiptirler. Mukarreb olanların mukarreb olmayanlara, resullerin resul olmayanlara, kalplerini sınananların sınamayanlara karşı üstünlüğü ve önceliği vardır. Bu üstünlük ve önceliği olanların sahip olmadığı veya olamadığı şeye diğerleri ulaşamaz. Ebu Sâmit’in İmam Sâdık’tan (a.s) naklettiği hadisin anlamı şöyledir:

İlmin bir mertebesi vardır ki ne mukarreb melekler onu kaldıra bilir / tahammül edebilir, ne mürsel peygamberler ve ne de kalpleri sınanmış müminler. Hal böyleyken diğerleri ne yapabilir? Ebu Sâmit “Hiçbir müminin, peygamberin ve meleğin tahammül etme gücünün olmadığı ilim kime aittir?” diye sorunca İmam şöyle buyurdu: “O ilimi ancak biz kaldıra biliriz...”

Peygamber ailesinin (a.s) konumuyla ilgili değindiğimiz meseleler dikkate alındığında, onların kendilerine özgü bir ilme sahip oldukları görülmektedir. Varlıktaki her kemâle belli bir şekilde sahiptirler ve o, varlıkta her kemâlin ilk görüldüğü mertebe veya onun nüzul ettiği ilk mertebedir.

Peygamber ve Ehl-i Beyt Sevgisinde Fanilerin Mertebesi

Peygamber ve Ehl-i Beyt’i, Allah Teâlâ’nın vasıtasız yarattığı varlıklar oldukları gibi, O’nun zâûî sıfatlarının ve doğrudan zatının zuhur ve tecellisidirler. Diğer yaratılanlar bir vasıtayla yaratılanlar veya O’nun cüz’î isimlerinin tecellisidirler. Ehl-i Beyt de hem doğrudan tecelliye ve zuhura veya vasıtasız yaratmaya sahiptirler, hem de vasıtayla yaratmaya, tecelliye ve zuhura. Tıynet rivayetlerini bu meseleye şahit olarak gösterebiliriz.

Allah Teâlâ'nın zatının birliğinin akıl, keşif ve şuhudun ötesinde olduğu gibi, onun sıfatlarından her biri de bu şekildedir. Yani onlardan her birinin, mahlûkatın kesretini ortaya çıkaran çeşitli ve sonsuz mertebeleri olsa da ve onlardan her biri o mertebelerden biriyle irtibatlıysa da bunun vücubî mertebesi, O'nun en kutsal olan zatına özeldir.

Eğer zihne yakın gelmiyorsa başka bir tabirle şöyle beyan edilebilir: Peygamber ve Ehlibeyt'i, Allah'ın en üstün ve en kâmil mahlûkatıdır. Diğer varlıklar, onların varlık sıfatlarına ve kemâllerine olan benzerlikleri ve uyumları ölçüsünde kemâle ulaşabilirler. Öyleyse Peygamber (s.a.a) ve Ehlibeyt'ine (a.s) en çok benzeyenler, onların varlıklarında bulunan kemâllerden ve özelliklerden daha fazla pay alacaklardır, o pak aileye en yakın yaratılmışlar da onlardır.

Bu gruptaki insanlar, o aileye olan aşırı benzerlikleri ve yakınlıkları sebebiyle, yine o aileden sonra varlıkların en üstünü ve en kâmilidirler. Bu açıdan diğerlerinin elde edemeyeceği ve mahrum oldukları derin ve yüce maârifleri elde etme kabiliyeti ve liyakatine sahiptirler. Bunlar mukarreb meleklerden, mürsel enbiyâdan ve kalpleri sınanmış müminlerden bile daha önde ve daha yücedirler. Bunun neticesinde onların berrak semavî ve ilahî maâriflerdeki payı, diğerlerinden fazladır. Bu grubun sahip oldukları ve olabilecekleri, mukarreb meleklerden bile fazladır.

Ebu Sâmit İmam Sâdik'ın (a.s) şöyle söylediğini nakletmiştir:

ان حديثنا صعب مستصعب، شريف، كريم، ذكوان، ذكي وعر لا يتحملة ملك مقرب و لا نبي مرسل و لا مؤمن ممتحن، قلت: فمن يحمله جعلت فداك؟ قال: من شئنا يا أبا الصامت؟ قال ابوصامت: فظننت أن لله عبداً هم أفضل من هؤلاء الثلاثة

Diğer rivayetler arasında kırmızı bir yakut gibi benzeri az görülen, bu az görülmesi de muhatap eksikliğinden kaynaklanan hadis-i şerif, Peygamber Ehlibeyt'inin (a.s) hadis, söz ve ilminin sahip olduğu şerafet, keramet, paklık, ihlas ve azametinin, mukarreb meleklerin, mürsel enbiyânın ve sınanmış müminlerin bile idrak ve tahammülünün ötesinde olduğunu açıkça beyan etmektedir. Bu durumda diğerleri ne yapsın.

İlim ve marifetin bu mertebesi, bu aileye özgü olan önceki mertebeden farklıdır. Bu, o ailenin iradesine mazhar olmuş kimselerle alakalıdır ve onlar, yaratılıştan bu aileye en çok benzeyenlerdir. Yazarın görüşüne göre bunlar, o pak aileye karşı halisane ve sadıkane bir muhabbet besleyen, nihâî amaca, yolun sonuna ve en son menzile ulaşmış kimselerdir.

İlim ve marifetin bu mertebesinden kasıt, bazılarının söylediği gibi değildir. Onlara göre bu hadisten veya ilim ve marifetten kasıt, herkesin kaldıramayacağı acayip ve şaşkınlık

verici şeylerdir. Bu yüzden şaşkıncu şeyler karşısında, kabul edilemez ve anlaşılabilir bile olsa teslim olunmalı ve doğruluğu itiraf edilmelidir. Nitekim mucizeleri ve kerametleri anlamak ve hakikatine ermek mümkün olmadığı halde kabul edilmektedirler. Oysa bahsettiğimiz türdeki ilim ve marifet, diğerlerinin onaylayıp kabul ettiği alanın da dışındadır. Daha sonra dördüncü mertebede bu mertebeye değineceğiz.

Peygamber Ehlibeyt'inin (s.a) hakîm iradesine mazhar olanlar dışında kimsenin elde edemeyeceği, hatta kabul etmeyeceği ilimden kasıt, tevhidin hakikatının zahiri ve bâtını mertebesidir. Bu hiç kimsenin, adı geçen üç grubun dahi onu elde etme gücünün de, kabul etme gücünün de olmadığı mertebedir. Zira iman, ikrar ve itiraf idrak ve anlayışın bir parçasıdır. Sadece bir grubun anlayışı buna yettiği için, yalnız onlar bunu ikrar ve itiraf ederler.

Bazılarının dediğine göre bu kastedilen hadis ve ilim, adı geçen üç grubun anlayışının da ötesinde olan tevhid hakikati mertebesidir ve Peygamber'e (s.a.a) ve pak Ehlibeyt'ine (a.s) mahsustur, acayip ve şaşkıncu şeyler değildir. Kastının şaşkıncu şeyler olmadığına şüphe yok ve bu baddaki diğer hadislerle bakarak bunu kesin kabul etmek de mümkün ama bu derecedeki ilim ve anlayışın, Peygamber'e ve Peygamber'in Ehlibeyt'ine özgü dereceyle aynı olduğu, daha önce zikredilen hadisteki نحن نحتمله ibaresiyle, şimdi bahsi geçen hadisteki من شئنا من ibaresinin aynı anlamda olması durumunda idrak ve kabul edilebilir.

Önceki hadiste Ebu Sâmit, üç grubun kaldıramayacağı ilim hakkında soru sorduğunda İmam Sâdık (a.s) şöyle buyurdu: نحن نحتمله Bu, söz konusu ilmin Ehlibeyt'e (a.s) özgü olduğunu göstermektedir. Ancak şimdi bahsedilen hadiste, bu sorudan sonra şöyle buyurdu: من شئنا Bu da, söz konusu mertebeye sadece Peygamber ve Ehlibeyt'inin isteyeceği kimselerin ulaşabileceğini göstermektedir. من شئنا ibaresinin, o ailenin kendisi olduğunun söylenmesi, akla yakın değildir. Hatta yazarın kusurlu aklına göre böyle bir şey düşünülemez, özellikle de hadisin sonunda Ebu Sâmit'in هؤلاء الثلاثة من هوأفضل من هوأفضل ان لله عباداً هم افضل من هؤلاء الثلاثة dediğini hesaba katarsak. Ebu Sâmit'in böyle derin ve ağır bir hadisin muhatabı olması, onun anlayışının ölçüsünü gösterir. Ehlibeyt herkesle anlayışı ölçüsünde konuşurdu. Nitekim bu unvanın altında sıraların, yüce ve derin rivayetlerin ifşa edilmesinin men edilmesi de vardır.

İlim ve ilim mertebelerine dair soru sorabilecek ve anlayabilecek idrake sahip bir kimse, Peygamber'in ve Ehlibeyt'inin, Allah'ın yaratıklarının en üstünü olduklarını bilmeyecek bir kimse değildir. Mesela bu alanda söylenmiş birçok rivayeti duymamış olmaz ki şimdi kalkıp "Allah'ın bu üç gruptan üstün olan kulları olduğunu anladım" desin. Eğer bu üç gruptan üstün kimselerden kasıt Peygamber'in Ehlibeyt'i (a.s) olsalar, Ebu Sâmit ve onun gibiler, bu hadisi duymadan önce de bunu biliyorlardı. Zira onların üstünlüğü, Allah'ın diğer kullarının bilmediği bir şey değildi ki bu, Ehlibeyt'in (a.s) seçkin şialarının gözünden kaçmış olsun.

Bu noktaları dikkate alarak evvela Peygamber ve onun Ehlibeyt'inin mertebesiyle diğer üç grubun mertebeleri arasında bir mertebenin, hatta mertebelerin var olabilmesi imkânı uzak bir ihtimal olmadığı gibi, çeşitli mertebelerin, hatta sayısız mertebenin varlığına

dayanarak böyle bir mertebenin varsayılması kesindir. İkincisi نحن نحتمله من شئنا ve نحن نحتمله من شئنا ibarelerinin arasında çok fark vardır. Üçüncüsü Ebu Sâmit'in sözü, onun bu hadis-i şerifi duymadan önce bilmediği bir şeyi anladığını göstermektedir ve bu, Peygamber ailesinin (a.s) diğerlerine olan üstünlüğü değildir. Zira bu durum sadece Ebu Sâmit'in değil, ondan daha düşük seviyede olanların da açıkça bildiği bir şeydir.

Dördüncüsü kadri yüce Allâme (ki ârif ve kâmil bir kişi olan Kadı Tabatabâî hazretlerinin (r.a) öğrencilerindendi ve bu makale de o yüce dereceli üstada olan bağlılığı göstermek için yazılmıştır) talikatında bu konuyla ilgili hadislerden bir diğerini, Ehlibeyt'in (a.s) ilmi ve ilahî maârifî anlayış derecesini, dinin hakikati olan tevhidin kemâli, yani velayet şeklinde tefsir etmiştir. Bunu kâmilan anlama ve kabul etme mertebesinin ise mukarreb meleklerle, mürsel enbiyâya ve sınanmış müminlere özgü olduğunu söylemiştir. Bu söylenenleri tasdik eden ibareleri vardır. O şöyle demektedir:

ولا ينال المرتبة الكاملة منها الا من ذكره بل يظهر من بعض الاخبار ما هو اعلى من ذلك و اعلى

İlimde bir merite vardır ki anılan üç grup dışında kimse onu kabul ve itiraf etmemektedir. Buna ilaveten ondan daha yüce, daha derin ve daha değerli diğer bir merite daha vardır.

Merhum Allâme'nin tabiriyle bu merite, daha âlâ ve daha kıymetlidir. Hatta bahsi geçen üç grubun bile kabul ve itiraf etmediği bu merite, kimlerle ilgilidir? Bu mertebenin Peygamber ve Ehlibeyt'ine mahsus olamayacağı açıktır. Zira onlara mahsus olsa kabul, itiraf ve iman etmeleri anlamsızdır. Daha yüce olan merite onlara mahsus olsa, o mertebeye iman, kendine iman etmek olacaktır. Bu varsayım bir şekilde açıklanabilse de incelik ve akıcılıktan yoksundur.

Doğrusu Peygamber ve Ehlibeyt'inin (a.s) ilim mertebeleri o kadar çok, yüce ve geniştir ki bunlardan bazılarını avam anlar ve iman eder, bazılarını havas anlar ve ikrar eder, bazılarını mukarrebler ve sınanmışlar tanır ve itiraf eder ve bazıları mukarreblerin, sınanmışların ve resullerin varlık kapasitesinin ötesinde olduğundan başka bir topluluk onu ikrar ve itiraf eder.

Üç grubun kapasitesinin ötesinde olan ve نحن نحتمله من شئنا diye tabir edilen mertebedeki ilahî maârifin son kategorisini anlıyorlar ve kabul ediyorlar ve bu, Peygamber ve Ehlibeyt'ine özgü olan mertebeden farklıdır. Özgü olması hükmünce de kimsenin bundan haberi yoktur ki onu itiraf ve kabul etsinler ya da etmesinler. O ailenin mertebesiyle ilgili olan ilim, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) علمني ربي ve ديني ربي ve de ربي عند ربي şeklinde tabir ettiği, İmam Sâdık'ın (a.s) da نحن نحتمله من شئنا tabirini kullandığı ilimdir.

Mukarreblerin Mertebesi

İlahî maârifin bu mertebesi üç gruba mahsustur:

a) Mukarreb melekler, b) Risalet sahibi peygamberler, c) Sınanmış müminler.

Ebu Hânza Somali, İmam Muhammed Bâkır'dan (a.s) şöyle nakletmiştir:

ان حديثنا صعب مستصعب لا يحتمله الا ثلاث: نبي مرسل، أو ملك مقرب أو مؤمن
امتحن الله قلبه للايمان

“Bizim hadislerimiz zor ve güçtür, herkes kaldıramaz. Sadece üç grup tahammül edebilir: Mürsel peygamber, mukarreb melek ve Allah'ın kalbini iman ile sinadığı müminler.”

صعب kelimesinden kasıt anlamının güçlüğüdür ve مستصعب kelimesinden kasıt güçlüğün artmasıdır. صعب kimsenin kendisine binemediği ve söz geçiremediği deveye denir. مستصعب ise birini görünce kaçan deveye denir. Bazı develere kimsenin musallat olamadığı ve bazı develeri de kimsenin kolayca göremediği gibi, bazı ilahî maârif de istiareli söylemlerle bu şekildedir. Onun bir derecesine kimse ulaşamaz ve onu ihata edemez. Başka bir derece daha vardır ki kimse bir an bile ona bakamaz. Bu bakış hangi araçla olursa olsun, ister akıl, ister keşif, isterse de şuhud, ona ulaşabilecek bir kement yoktur.

Diğer bazı hadislerde adı geçen üç gruba ilaveten başka bir grup da beyan edilip eklenmiştir. Örneğin Şuayb b. Haddad İmam Ca'fer Sâdık'tan (a.s) şöyle nakletmiştir:

ان حديثنا صعب مستصعب، لا يحتمله الا ملك مقرب أو نبي مرسل أو عبد امتحن الله
قلبه للايمان أو مدينة حصينة

“Bizim hadislerimiz zor ve güçtür, herkes kaldıramaz. Tahammül edebilecek yalnız; mukarreb melek, mürsel peygamber, Allah'ın kalbini iman ile sinadığı kul ve medine-i hasîne.”

Şuayb “Medine-i hasîne nedir?” diye sorunca İmam şöyle buyurdu: “القلب المجتمع / Toplanmış kalp.”

Bu hadis-i şerifi kısaca şerh etmeden önce başka bir hadisten bir bölümü hatırlatacağım. Bunun açıklamasında söylenecekler, faydalı olacaktır.

Muhammed b. Sinan İmam Ca'fer Sâdık'ın (a.s) şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

ان حديثنا صعب مستصعب، لا يحتمله الا صدور منيرة أو قلوب سليمة أو أخلاق حسنة

“Bizim hadislerimiz zor ve güçtür, herkes kaldıramaz. Tahammül edebilecek yalnız şunlardır; nuranî kalpliler, selim kalpliler ya da güzel ahlâklılar.”

Acaba Peygamber ve Ehlibeyt'inin öğrettiği ilahî maârif ve hadislerin bu mertebesini anlamak üç grupla mı ilgili, dört grupla mı? Ayrıca üç gruba eklenenler kimler?

1. Mukarreb melekler,
2. Risalet sahibi enbiyâ,
3. Sinanmış müminler

veya

1. Nuranî kalpliler,
2. Selim kalpliler,
3. Güzel ahlâklular.

Şüphe yok ki ikinci tabir, yani nurani kalp, selim kalp ve güzel ahlâk en azından meleklerle uyumlu değildir. Zira kalp ve benzeri, insanın idrak araçlarıdır ve sabit ve değişmez ilme ve idrake sahip olan ve neticede umumi idrak ve mana araçları olmayan soyut varlıklarla uyumlu değildir. Bununla beraber bu üç özellik ya sınanmış müminle ilgilidir ya da medine-i hasîn ile.

Medine-i hasînin açıklanması, bu noktanın anlaşılmasına yardım edecektir. Hısn, sağlam ve nüfuz edilemez kale anlamındadır. Hısn sahibi olan bir şehir, nüfuz edilemez askerî kaleye gibi bir şehirdir. Hasîn kelimesinin kullanılması, onun hakikî manasının dikkate alındığını gösterir. Yani kolaylıkla nüfuz edilemese de nüfuz edilmesi mümkün olan insan yapımı kalelerin ötesinde bir şeydir. Eğer hısn kelimesinin rivayetlerde iman ile ilgili usul ve esaslarla ilgili kullanımlarına bakarsak, bu kelimenin ya tevhidin hakikati veya velayetin hakikati hususunda kullanıldığını göreceğiz. Tevhid ve velayetin kalesine ise ne kendi yolu ve sahibinin izni dışında girilebilir, ne orada düşman taarruzuna maruz kalacak biri vardır, ne de kimse oraya ulaşabilir.

Hasîn Kelimesinin Kullanıldığı Örnekler

Bahsi geçen maâriflerde bu kelimenin tüm kullanımlarını incelemek ne gereklidir, ne de bu yazıya uygundur. Bu yüzden bu kelimenin kullanıldığı bazı rivayetlere değinmekle yetineceğiz.

1- İmam Ca'fer Sâdık'tan (a.s) nakledilen bir duada şöyle geçmektedir:

اللهم ان هذه النفس ... و تجعلها في حصن حصين منيع، لا يصل اليها ذنب و لا خطيئة
و لا يفسدها عيب و لا معصية حتي ألقاك يوم القيمة

Bu kalenin özelliği, orada bulunanlara hiçbir günahın erişmemesi veya onların günah işlemeye karşı bir tür korumaya sahip olmalarıdır. Bununla beraber günahlardan korunma, o kaleye girmenin etkilerinden biridir. Böyle bir özelliğe sahip olan kale nedir? Birçok rivayette takva, tevhid ve velayet, bu kalenin mısdaqları unvanıyla tanıtılmıştır.

2- Emirü'l-Müminin (a.s) şöyle buyurdular:

اعلموا عباد الله، ان التقوي حصن حصين

Kendini koruma, dindarlık ve Allah korkusu, sağlam ve nüfuz edilemez bir kaledir. Başka bir yerde takva, takvanın mertebeleri ve İslâm, iman ve yakine olan irtibatı konularını ayrıntılarıyla işledik. Bu muhtasar makalede bu konuya değinmemiz bile mümkün değildir. Sadece şunu söyleyebiliriz ki içine giren kimseyi hata, günah, vesvese ve hoş

olmayan düşüncelerden koruyan, içgüdülerinden ve dışardaki şeytanlardan zarar göremeyeceği, nüfuz edilemez ilahî bir kale olan takvadan kasıt onun bütün mertebeleri değildir. Sadece tevhid ve velayet ile mütenasip olan mertebelerdir.

3- Resulullah (s.a.a) tevhidi nüfuz edilemez ilahî bir kale şeklinde tanımlamıştır. Allah Teâlâ da tevhidi kale ve nüfuz edilemez kelimeleriyle tanımlamıştır. Örneğin Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

لا اله الا الله، انت حصن كل هارب

Her kim her nereden kaçsa ve korkusunu emniyete, endişesini huzura çevirmek istese tevhid kalesine sığınmalıdır.

Yine şöyle buyurmuştur:

يقول الله جل جلاله: لا اله الا الله حصني فمن دخل حصني آمن من عذابي

“Lailaheillallah benim sağlam kalemdir, kim benim kaleme girerse azabımdan amandadır.”

Tevhidin sağlam bir kale olduğuna ve içinde barındırdıklarına bir zarar gelmesini engellediğine dair şüphe yoktur. Sadece şu noktaya dikkate alınmalıdır ki yalnız dilde söylemek, ona kavuşmak ve içine girmek için yetmez. Bununla beraber Resulullah (s.a.a) her ne kadar Allah Teâlâ tarafından gelen buyruğu naklederek;

كلمة لا اله الا الله حصني فمن قالها دخل حصني و من دخل حصني امن من عذابي

Buyursa ve bu cümleyi dile getirmeyi ilahî kaleye giriş ve her türlü zarardan emniyette olma sebebi olarak tanıtırsa da, bu sözü diğer sözlerle şerh ve tefsir etmek gerekir. Nitekim Allah Teâlâ tarafından şöyle buyurdu:

“Tevhidi ikrar eden, onun kalesine girer.”

Tevhidin sağlam bir kale olduğuna ve içinde barındırdıklarına bir zarar gelmesini engellediğine dair şüphe yoktur. Sadece şu noktaya dikkate alınmalıdır ki yalnız dilde söylemek, ona kavuşmak ve içine girmek için yetmez.

İkrar sadece söylemekle gerçekleşmez. Nitekim aşağıda Peygamber ailesinin (a.s) ilimlerini anlamının zorluğuyla ilgili rivayetlerde defalarca bu noktaya değinilmiştir.

İmam Ca'fer Sâdık (a.s) Emirü'l-Müminin'in (a.s), onların ilimlerini anlama mertebesinin üç gruba mahsus olduğuna dair hadisinin şerhinde şöyle buyurmuştur:

“Bu makam meleklerle sunuldu ama sadece mukarreb melekler onu ikrar ettiler. Enbiyâya sunuldu, sadece resuller onu ikrar ettiler. Müminlere sunuldu ve sadece sınanmışlar onu ikrar ettiler. Eğer ikrar sadece dile getirmekle olsaydı, mukarreb meleklerle mahsus olmazdı.”

Hatta eğer ikrar, kabul etmek veya inanmak olsaydı yine de mukarreb meleklerle, mürsel enbiyâya ve sınanmış müminlere özgü olmazdı. Zira onlardan başkası da dile getirebilir ve iman edebilirdi. Dile getirmek ve imanın ilk dereceleri, tam bir yakine anlayışa bağlı değildir, nerede kaldı ki yakinen şühud ve daha yukarısı. Sanki gaybe inanan ve imanını dile getiren halkın geneli, buna dair tam bir anlayışa ve derin bir yakine mi sahiptir? Demek ki sağlam ilahî kaleye girmenin şartı olan tevhidi ikrar etme, onu dile getirmenin çok ötesindedir. Aksi takdirde idrak sahibi varlıklardan belli bir gruba özgü olmazdı ve herkes ondan istifade ederdi.

Bundan öte daha önce söylendiği üzere bu kalenin özelliği günah ve hatadan korumasıdır. Öyleyse günaha bulaşan ve az-çok kaymaları olan kimse, dilinde kelime-i tevhid olsa da bu kaleye girmemiştir. Esasen kimin dilinde kelime-i tevhid yok ki? Görünüşe bakıldığında lanetlenmiş İblis'ten daha aşağılık ve daha günahkâr kimse var mı? İblis bu aşağılık konumuna rağmen dilinden kelime-i tevhid düşmez ve tevhidin zâtî, vasfî, fiilî ve hatta ibadî mertebeleri gibi, diğerlerinin anlamaktan aciz olduğu birçok mertebesini de anlar. Öyleyse ikrar, söylemek ve hatta inanmak anlamında olsaydı, İblis'in de sağlam ilahî kalede olması ve O'nun azabından korunması gerekirdi. Aynı şekilde Allah'ın diğer kullarından hiç kimse bu durumda azap ehli olmayacaktır. Bu nokta hem akla aykındır, hem de nakle; üstelik açık ve kesin olan delillerle uyumsuzdur.

Netice itibarıyla قالها kelimesi, başka bir rivayette أقر لي şeklinde tabir edilmiştir ve görünüşte ikrar, bir tür söylemeyi ve dile getirmeyi beyan eder. Söylenenlere ilaveten أقر kelimesi de başka kelimelerle tabir edilmiştir. Örneğin Resulullah (s.a.a) Allah Teâlâ tarafından şöyle buyurdu:

“Kelime-i tevhidi ihlâsla dile getiren, benim sağlam ve nüfuz edilemez kaleme girer.”

Bu rivayetlerdeki söylemek, ikrar ve ihlâsla söylemek, bir hakikati beyan etmektedir ve o da diğer rivayetlerde tevhidden likaullaha kadar kalıcılık özelliğini taşımaktadır. Örneğin Resulullah (s.a.a) Allah Teâlâ tarafından şöyle buyurdu:

من لقيني منكم بشهادة أن لا اله الا الله مخلصاً بها انه قد دخل حصني ...

Bu hadis-i şerif, söz konusu hakikati ortaya çıkarmıştır. Tevhid ve la ilahe illallah olan ilahî kaleden kasıt, ikrar, ihlas ve likaullah ile beraber olan tevhiddir.

Bitirirken İmam Rıza'dan (a.s) altın silsileyle nakledilen bir hadise değineceğiz. Diğer bir şartın velayet olduğunu söyleyen bu hadis çok bereketli olacaktır ve bunu naklettikten sonra kale kelimesinin kullanıldığı diğer örnekleri işleyeceğiz. İmam Rıza (a.s) "La ilahe illallah, benim sağlam kalemdir, ona giren azabımdan güvende olur..." hadisini naklettikten sonra şöyle buyurdu:

بشروطها و انا من شروطها

"Ama bir takım şartları vardır ki ben (Ehlibeyt) o şartlardan biriyim.."

O fethedilemez kaleden kasıt sadece ihlasla beraber tevhid ve de likaulah değildir; bu şartın gerçekleşmesi ancak Peygamber ve Ehlibeyt'inin yoluyla ve onlar vesilesiyle mümkün olur.

4- Resulullah (s.a.a) velayeti de nüfuz edilemez ilahî kale olarak tanıtmıştır. Örneğin Allah Teâlâ tarafından şöyle buyurmuştur:

ولاية علي ابن ابي طالب حصني فمن دخل حصني امن من عذابي

"Ali b. Ebu Talib'in velayeti benim sağlam kalemdir, kim benim kaleme girerse azabımdan güvendedir."

Velayet de tevhid gibi nüfuz edilemez ilahî bir kaledir. Daha önce söylendiği gibi takvanın bazı mertebeleri de bu özelliğe sahiptir. İmam Ca'fer Sâdık'ın (a.s) sözünden anlaşıldığına göre de bu kale, içindekilere herhangi bir zararın ulaşmasına engel olur; ne bir günaha bulaşırlar, ne de bir hata yaparlar.

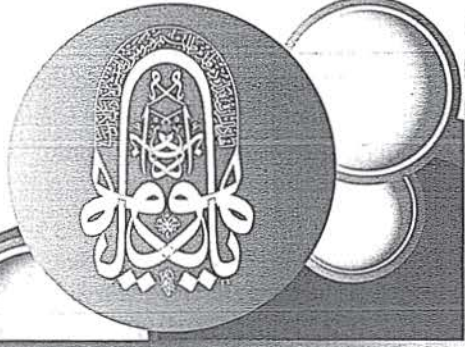
Şimdi hısn (kale) kelimesinin manasını ve kullanıldığı yerleri dikkate alarak medine-i hasîne kelimesinin şerhine geri dönelim.

Hasîn kelimesi hem fâil, hem de mef'ul anlamında kullanılır. Eğer fâil anlamında olursa medine-i hasîn, yani içindekileri her türlü zarardan koruyan sağlam bir kale gibi olan şehirdir. Mef'ul anlamında olursa sağlam bir kalenin içindeki şehirdir. Birinci anlamda o şehir kaledir, ikinci anlamda ise o şehir kalenin içindedir. Her halükârda iki durumda da şehir halkı için bir fark yoktur. Zira onlar iki durumda da, vasıtayla veya vasıtasız kalededirler.

Söylenenler dikkate alındığında İmam Sâdık'ın (a.s) müçtema kalp /toplanmış kalp diye tabir ettiği medine-i hasîneden kasıt takva, velayet ve tevhid ehlidir. Bunlar dördüncü grup unvanıyla, aynı mukarreb melekler, mürsel enbiyâ ve sınanmış müminler gibi ilahî maârifin bu mertebesindedirler.

Müçtema kelimesine kısaca değinerek bu bahsi bitireceğiz. Müçtema, müteferrikin karşısında yer alır. Müçtema olmayan kalp, müteferriktir. Bu tefrika ya şüpheye, tereddüte, batıl evhamlara maruz kalmak ve onlardan etkilenmek anlamındadır ya da bazıların söylediği gibi daha derin bir manası vardır.

İmam Sâdık'ın (a.s) müçtema kalp /topllanmış kalp diye tabir ettiği medine-i hasîneden kasıt takva, velayet ve tevhid ehlidir. Bunlar dördüncü grup unvanıyla, aynı mukarreb melekler, mürsel enbiyâ ve sınanmış müminler gibi ilahî maârifin bu mertebesindedirler.

Tefrika kesret anlamındadır ve müteferrik kalp, şüphesi, tereddütü ve batıl evhamı olmasa bile kesrete bulaşmış olan kalptir. Kesretten arınmış bir kalp ise vahdete her açıdan tam teveccühü olan bir kalptir. Aslında Allah'tan uzaklaştran her şeyden arınmıştır. Allah Teâlâ'nın özel rahmet elinden temizleyici şarabı içerek ağyarı unutan kalptir. İmam Ca'fer Sâdık'ın (a.s) tabiriyle; يطهرهم عما سوي الله

Eğer bir kimse kıyametten ve cennete girmeden önce temizleyici şarap kadehini Allah Teâlâ'nın rahmet elinden alır, içer ve ağyardan uzaklaşırsa, kendi varlığında hiçbir şekilde tefrika ve kesret olmazsa içtimaya ulaşmış, hakiki vahdeti elde etmiştir; onu müşahede etsin veya etmesin. Böyle bir kimse tevhid ve velayet ehlerinden başkası değildir ve ilahî maârif mertebesine ulaşma yolunda üç gruba eşlik etme liyakatine sahiptir.

Son iki mertebeye ulaşmak masum olmayanlar için mümkün olmadığından her türlü zandan kaçınıyoruz ve ilahî maârifin diğer iki mertebesine kısaca değindikten sonra ilahî maârifin beş mertebesinden birine işaret eden rivayetleri açıklayacağız.

Havas Mertebesi

Bu mertebeye resullerin, meleklerin ve sınanmış müminlerin mertebesinden daha aşağıdadır ama bundan sonra değineceğimiz avam mertebesinin üstindedir. Daha önce Allah'ın kitabında dört şey olduğuna dair rivayete dayanarak söyledik, din maârifinin zahirine ve ibarelerine ilaveten işaretleri de vardır ve de enbiyâ ve evliyanın aşağısında olan Allah'ın havas kulları da bunları anlarlar.

Bunlar özellikle diğerlerinin anlayamadığı Kur'an kıssalarını anlarlar. Örneğin Âdem (a.s) ile lanetlenmiş İblis kıssasını öyle bir anlarlar ki ne Allah'ın fâilî tevhidiyle uyumsuz olur, ne Âdem'in (a.s) velayet, hilafet ve ismet makamıyla, ne de lanetli İblis'in ibadet, ilim ve kavrayış makamıyla. Ya da kaderin sırlarından öyle noktaları bilirler ki avam halk onun en azını anlamaktan acizdirler, hatta onu duymaları ve üzerinde düşünmeleri, onların küfrüne ve dinden çıkmalarına denktir.

Bazı âriflerin deyimiyle فقد الحد، من عرف سر القدر، bu tür maârifi bilenler, dinden çıkmaya yöneleceklerdir. Elbette bu sözden kastın bütün insan tabakaları ve Allah Teâlâ'nın bütün mahlûkatı olmadığı açıktır. Zira bazı kimseler kendileri kaderin sırrıdır, onlardan daha aşağıda olan bazıları ise kaderi bir noktaya kadar anlarlar ve huzurları ve sükûnetleri artar.

İbn Sinâ'ya bu ibareleri sordular, cevabında şöyle dedi:

ان هذه المسألة من المسائل التي لا يدور الا مرموزه و لا يعلم الا مكنونه

Maârifi İfşâ Etmenin Men Edilmesi

İlahî maârifte sırlar şeklinde olan bazı şeyler Allah'ın havas kullarının nasibidir. Bunlar havastırlar ama avam halkın arasında yaşarlar. Hataya düşmeleri ve maârif sırlarını ifşâ etmeleri uzak bir ihtimal değildir. Bu yüzden Peygamber (s.a.a) ve pak Ehlibeyt'i (a.s) bunu ifşâ etmeyi men etmişlerdir. Bu men etmenin ve alıkoymanın muhatabının muhabbet kapısının fanileri ve mukarrebler olmadığı açıktır. Zira onlar bunun sonuçlarını biliyorlar ve daha önce söylendiği gibi onlar bu açıdan, hatadan arınmış bir kalededirler. Bununla beraber bizim havas dediğimiz, onlardan daha düşük bir mertebededirler. Bu men etmeler, muhatapların hataya düşme ihtimalinin olduğunu göstermektedir, aksi takdirde feshedilirdi.

Elbette bu tür alıkoymaların ve men etmelerin muhatabının avam halk olmadığı açıktır. Zira onlar bu tür remiz ve sırlardan öyle habersizlerdir ki ifşanın bir anlamı yoktur. İfşanın men edilmesi, evvela bir remzi ve sırrı bilen, ikinci olarak hataya düşmeleri ve ifşâ etme ihtimali akla yatkın olan kimseler için geçerlidir.

Emirü'l-Müminin (a.s) şöyle buyurmuştur:

القدر بحر عميق فلا تلجه ... طريق وعر و لا تسلكه ...

Eğer bu kelamanın muhatabının avam halk olduğunu kabul edersek, Resulullah'ın (s.a.a) şu sözünün de havassa hitap ettiğini kabul ederiz:

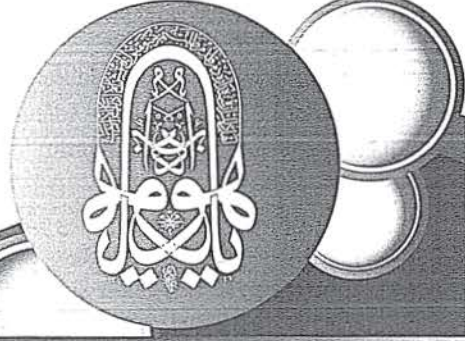
القدر سر الله فلا تظهروا سر الله

Kader, ifşâ edilmesi doğru olmayan bir sırrıdır. İfşâ etmenin men edilmesi, ifşâ gücüne sahip olan kimseler için geçerlidir. Yani kaderin sırrına ulaşmış olmalıdırlar. Bunlar kaderin sırrına ulaştıklarına göre avam değillerdir ve ifşâ etmeleri mümkün olduğuna göre de mukarreb değiller. Bu yüzden onları bundan alıkoymak gerekir.

Bazılarına göre حاء الحواميم سر الله في السور، اخفي حقيقته عن رؤية البشر göre beşer ile kastedilen bütün insanlar değildir. Bunlar beşerî yönü ağır basmakla kalmayan, sadece beşerî yöne sahip olan kimselerdir, yani avam. Ebu Basîr ve Muhammed b. Müslim İmam Ca'fer Sâdık'ın (a.s) şöyle söylediğini nakletmişlerdir:

خالطوا الناس بما يعرفون و دعوهم مما ينكرون ... ان امرنا صعب مستعصب ...

İmam Sâdık'ın (a.s) müçtema kalp /toplanmış kalp diye tabir ettiği medîne-i hasîneden kasıt takva, velayet ve tevhid ehlidir. Bunlar dördüncü grup unvanıyla, aynı mukarreb melekler, mürsel enbiyâ ve sınanmış müminler gibi ilahî maârifin bu mertebesindedirler.

Tefrika kesret anlamındadır ve müteferrik kalp, şüphesi, tereddütü ve batıl evhamı olmasa bile kesrete bulaşmış olan kalptir. Kesretten arınmış bir kalp ise vahdete her açıdan tam teveccühü olan bir kalptir. Aslında Allah'tan uzaklaşır her şeyden arınmıştır. Allah Teâlâ'nın özel rahmet elinden temizleyici şarabı içerek ağyarı unutan kalptir. İmam Ca'fer Sâdık'ın (a.s) tabiriyle; يطهرهم عما سوي الله

Eğer bir kimse kıyametten ve cennete girmeden önce temizleyici şarap kadehini Allah Teâlâ'nın rahmet elinden alır, içer ve ağyardan uzaklaşırsa, kendi varlığında hiçbir şekilde tefrika ve kesret olmazsa içtimaya ulaşmış, hakiki vahdeti elde etmiştir; onu müşahede etsin veya etmesin. Böyle bir kimse tevhid ve velayet ehlinden başkası değildir ve ilahî maârif mertebesine ulaşma yolunda üç gruba eşlik etme liyakatine sahiptir.

Son iki mertebeye ulaşmak masum olmayanlar için mümkün olmadığından her türlü zandan kaçınıyoruz ve ilahî maârifin diğer iki mertebesine kısaca değindikten sonra ilahî maârifin beş mertebesinden birine işaret eden rivayetleri açıklayacağız.

Havas Mertebesi

Bu mertebe resullerin, meleklerin ve sınanmış müminlerin mertebesinden daha aşağıdadır ama bundan sonra değineceğimiz avam mertebesinin üstündedir. Daha önce Allah'ın kitabında dört şey olduğuna dair rivayete dayanarak söyledik, din maârifinin zahirine ve ibarelerine ilaveten işaretleri de vardır ve de enbiyâ ve evliyanın aşağısında olan Allah'ın havas kullanı da bunları anlarlar.

Bunlar özellikle diğerlerinin anlayamadığı Kur'an kıssalarını anlarlar. Örneğin Âdem (a.s) ile lanetlenmiş İblis kisasını öyle bir anlarlar ki ne Allah'ın fâilî tevhidiyle uyumsuz olur, ne Âdem'in (a.s) velayet, hilafet ve ismet makamıyla, ne de lanetli İblis'in ibadet, ilim ve kavrayış makamıyla. Ya da kaderin sırlarından öyle noktaları bilirler ki avam halk onun en azını anlamaktan acizdirler, hatta onu duymaları ve üzerinde düşünmeleri, onların küfrüne ve dinden çıkmalarına denktir.

Bazı âriflerin deyimiyle فقد الحد، من عرف سر القدر، bu tür maârifi bilenler, dinden çıkmaya yöneleceklerdir. Elbette bu sözden kastın bütün insan tabakaları ve Allah Teâlâ'nın bütün mahlûkatı olmadığı açıktır. Zira bazı kimseler kendileri kaderin sırrıdır, onlardan daha aşağıda olan bazıları ise kaderi bir noktaya kadar anlarlar ve huzurları ve sükûnetleri artar.

İbn Sinâ'ya bu ibareleri sordular, cevabında şöyle dedi:

ان هذه المسألة من المسائل التي لا يدور الا مرموزه و لا يعلم الا مكنونه

Maârifi İfşâ Etmenin Men Edilmesi

İlahî maârifte sırlar şeklinde olan bazı şeyler Allah'ın havas kullarının nasibidir. Bunlar havasturlar ama avam halkın arasında yaşarlar. Hataya düşmeleri ve maârif sırlarını ifşâ etmeleri uzak bir ihtimal değildir. Bu yüzden Peygamber (s.a.a) ve pak Ehlibeyt'i (a.s) bunu ifşâ etmeyi men etmişlerdir. Bu men etmenin ve alıkoymanın muhatabının muhabbet kapısının fanileri ve mukarrebler olmadığı açıktır. Zira onlar bunun sonuçlarını biliyorlar ve daha önce söylendiği gibi onlar bu açıdan, hatadan arınmış bir kalededirler. Bununla beraber bizim havas dediğimiz, onlardan daha düşük bir mertebededirler. Bu men etmeler, muhatapların hataya düşme ihtimalinin olduğunu göstermektedir, aksi takdirde feshedilirdi.

Elbette bu tür alıkoymaların ve men etmelerin muhatabının avam halk olmadığı açıktır. Zira onlar bu tür remiz ve surlardan öyle habersizlerdir ki ifşanın bir anlamı yoktur. İfşanın men edilmesi, evvela bir remzi ve sırrı bilen, ikinci olarak hataya düşmeleri ve ifşâ etme ihtimali akla yatkın olan kimseler için geçerlidir.

Emirü'l-Müminin (a.s) şöyle buyurmuştur:

القدر بحر عميق فلا تلجه ... طريق وعر و لا تسلكه ...

Eğer bu kelamanın muhatabının avam halk olduğunu kabul edersek, Resulullah'ın (s.a.a) şu sözünün de havassa hitap ettiğini kabul ederiz:

القدر سر الله فلا تظهروا سر الله

Kader, ifşâ edilmesi doğru olmayan bir sırrıdır. İfşâ etmenin men edilmesi, ifşâ gücüne sahip olan kimseler için geçerlidir. Yani kaderin sırrına ulaşmış olmalıdırlar. Bunlar kaderin sırrına ulaştıklarına göre avam değildirler ve ifşâ etmeleri mümkün olduğuna göre de mukarreb değildirler. Bu yüzden onları bundan alıkoymak gerekir.

Bazılarına göre حاء الحواميم سر الله في السور، اخفي حقيقته عن رؤية البشر göre beşer ile kastedilen bütün insanlar değildir. Bunlar beşerî yönü ağır basmakla kalmayan, sadece beşerî yöne sahip olan kimselerdir, yani avam. Ebu Basîr ve Muhammed b. Müslim İmam Ca'fer Sâdık'ın (a.s) şöyle söylediğini nakletmişlerdir:

خالطوا الناس بما يعرفون و دعوهم مما ينكرون ... ان امرنا صعب مستعصب ...

Bu tür men etmeler yalnız halkın genelini korumak ve maslahatlarını gözetmek içindir. Çünkü bu tür maârifî duymaya ve taşımaya mecalleri yoktur.

*Noktalar tiz çelik kılıçlar gibi
Eğer siperin yoksa dön kaç geri
Bu kılıcın yanına gelme kalkansız
Kılıcın kesmesinden utanılmaz*

Havassın, ilahî maârif sırlarını, anlama ve taşıma kabiliyeti olmayanlara açmamaları gerektiği gibi, liyakatli kişilerden de esirgememeleri gerekir. Emirü'l-Müminin'in (a.s) söylediği gibi

ان حديثنا صعب مستعصب، خشن، مخشوش، فانبذوا الي الناس نبذاً، فمن عرف فزيده
و من انكر فامسكوا

“Cömertlikle beraber gizlilik; sakının ve eli açık olun. Ehil olmayandan sakının ve ehline bağışlayın.”

Avamın Mertebesi

Bu mertebe, halkın genelinin anlama ve elde etme kabiliyetine sahip olduğu için avam olarak nitelendirilmiştir. Gerçi bu kabiliyet insanların çoğunda asla aktif hale gelmez. Bu sebeple resmî şeriat ilimlerinde de birçok mertebeler ve dereceler vardır. İnsanların çoğu bu mertebeye aşına olduğundan ve yazar bu konuyu başka bir yerde genişçe açıkladığından, bu konuyu tekrar işlemiyoruz.